

196. Kolsundet, Husby, Ytterselö sn, Selebo hd.

Pl. 95. Pl. 7: B 732.

Litteratur: B 732, L 935. Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, Mon. Sud.; J. Ekström, Brev till E. M. Fant 1800 (i hs S 113, Uppsala Univ. Bibl.); G. Stephens, ONRM 3, s. 503; O. Hermelin, Selebo härads fornlemningar 1, s. 291, 367; Bidrag till Södermanlands äldre kulturhistoria 1 (1877), s. 4; E. Brate och S. Bugge, Runverser (ATS 10:1), s. 197 f.

Äldre avbildningar: Ransakningarna (enkel teckning); B 732 (P. Törnevall); Ekström (1794) a. a.; Hermelin a. a.; Brate (ATA).

»I Huuseby hagen och Ytter Sellö Sockn strax wijd Kåhlsund finnes denne Steen vpreest med Ruuner och Rijtningh och synnes han ofwan till vara sönderslagen såsom han och lågh merendelz omkullfallen, förr än han bleff vprest» (*Ransakningarna*). På samma plats omtalas runstenen av Peringskiöld: »widh Kohlsund på Husby ägor i Huseby hagen» och av Ekström: »uti Husby Byens hage, vid ändan af densamma inemot Kohlsundet, eller straxt ofvan före Post-karlens lilla Hage». — Runstenen var vid mitten av 1800-talet försvunnen men återfanns år 1863, liggande på Husby mark 200 à 300 alnar västerut från Kolsundets stenkista, delvis nedsjunken i marken.

Upptill var emellertid ett tämligen stort stycke av stenen avslaget, varigenom inskriften enligt de äldsta teckningarna var defekt både i början och slutet. Efter muddring i Kolsundet 1892 hittades en bit av det förlorade toppstycket, som fullständigt passade in på högra sidan. Ett nytt stycke anträffades 1924 i åkern straxt nedanför stenens nuvarande plats. Inskriftens början har härigenom blivit fullständig. På vänstra sidan finnes ännu en lucka, omfattande ett par runor. Tyvärr har denna delvis uppkommit i sen tid, därigenom att en bit avslagits från hörnet. Med hjälp av äldre avbildningar (ännu Brates fotografi från 1895) kan inskriftens utseende här i det närmaste suppleras.

Stenen är numera rest, på tomten till torpet Kolsundet, och de återfunna styckena fastkitade. Fotstycket är en bred, tung klump, och stenen avsmalnar uppåt. Toppstycket torde ha haft en ringa bredd. Ristningen går på båda sidor tätt utmed stenens kanter, och även upptill torde den ha sträckt sig till närheten av stenyttans överkant. Det förefaller sålunda uteslutet, att stenen från början kan ha varit rest på annat sätt än nu. Toppstycket är alldeles för svagt för att ha kunnat bära den tunga foten. Ristningen har följaktligen varit anbragt upp- och nedvänd, säkerligen därför att det för ristaren tätt sig som den enda möjligheten att till fullo utnyttja stenyttan och få plats för den långa inskriften.¹

Granit. Höjd 1,65 m., bredd 1,00—0,77. Ristningen är mycket tydlig, och läsningen knappast på något ställe tvivelaktig.

Inskrift:

· hikifriþr · lit · r-isa · sain · þna · iftir · ayulf · fapur · sin · auk · staf · ayulf- · kiarpi · || · þat · auspiki · hiuk
 5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60 65 70 75
 · asur · ifnti · kina · uistr
 80 85 90

Till läsningen: Ostungna runor äro 11, 25, 41, 80, 90 i, 70, 85 k, tydligt stungna däremot 31, 51 y. Av 55 [r] finnes nu endast nedre delen av hst i behåll, men på äldre avbildningar (bl. a. Brates foto) synes även en del av bst; Brate anmärker om de båda strecken, att »det kan ej med säkerhet avgöras, om de varit r eller u; det är dock ingalunda osannolikt, att de varit r, möjligen synes t. o. m. kröken mellan nedersta kännestrecket och mellanstrecket». Däremot kan

¹ På samma sätt Sö 349 Lideby.

runan icke ha varit **r**. Av 56 **k** finnes endast toppen av bst, men denna är fullt säker. Mellan 55 **r** och 56 **k** har ett sk, men icke någon runa haft plats. 57—59 **iar** äro fullt säkra. I 60 **p** är nedre delen av bst skadad, men runan är **p** (icke **l**). Med 62—64 **pat** slutar själva runslingan, och inskriften fortsätter sedan innanför slingan i motsatt riktning, så att de sista runorna 89—93 **uistr** stå på rundjurets nos och huvud. Nedanför och något t. v. om 60 **p** går ett streck mellan den spiralformigt upprullade stjärten och ytterslingan; då strecket är tydligt bågböjt, är jag snarast böjd för att uppfatta det som ornament, icke som ett **i**; härpå tyder också, att avståndet är onormalt stort till det följande 65 **a**. Alla runorna fr. o. m. 65—71 **auspiki** äro tydliga och fullt säkra.

Ransakningarna: sista runan i 89—93 **uistr** saknas. — B 732: 18—21 **stin**, 22—24 **pan**, 50—55 **aurlf-**, 89—93 **uistu**. — Ekström: 50—55 **aylf-**, 80—84 **ifati**. — Hermelin: 50—55 **ayulfr**. — Brate: 50—55 **ayulfr**, före 65—81 **auspiki** ett **i**.

Fastställandet av att runan 55 sannolikt varit **r** är viktigt för inskriftens tolkning, därför att det därigenom blir klart, att en ny sats måste börja med 50—55 **ayulfr**. Det är omöjligt att som Bugge läsa **ayulfi** och föra detta till det föregående: »och en stav för Öulv». Förra delen av inskriften är till sin innebörd klar och enkel: »Ingefrid lät resa denna sten efter Öulv, sin fader, och stav». Man lägger märke till ett par ristningsfel: **sain** för **stain** och **pna** för **pina** och till den icke fullt genomtänkta ordningsföljd som orden fått, i stället för: »Ingefrid lät resa denna sten och stav efter Öulv, sin fader». Att jämte ristade stenar också stav restes till minne av en död omtalas i ett par andra inskrifter: L 2010 Vreta, Markims sn (Uppl.) »Inga reste stav och stenar efter Ragnfast, sin make» och L 450 Bällsta, Vallentuna sn (Uppl.) »De reste stenar och stav . . . till minnesmärke» (se O. von Friesen, *Upplands runstenar*, 1913, s. 31 f.).

Svårare är att bli klar över återstoden av inskriften. Den innehåller, av allt att döma, tre predikatsformer: **kiarpi**, **hiuk**, **ifnti**. Om **ayulfr** är subjekt till **kiarpi** 'gjorde', måste objektet sökas i **pat auspiki**, icke enbart i **pat**. Därav följer, att **asur** måste vara subjekt till **hiuk** 'högg', och att subjektet till **ifnti**, såvida det ej är underförstått, måste sökas i de sista orden **kina uistr**. **ifnti** kan vara antingen pret. av fsv. *æmna* 'bereda, utföra, verkställa', isl. *efna*, eller av fsv. *hæmna* 'hämna', isl. *hefna*. Vidare vill man gärna sammanställa 65—67 **aus-** och 89—93 **uistr** och i båda förmoda väderstrecksbeteckningar: 'öst-' och 'väster'. En möjlig tolkning skulle då kunna vara: *Öyulfr gærði pat austþingi. Hiogg Assurr. Æfndi Ginna vestr.* »Öulv gjorde detta ting i öster. Assur högg. Ginna utförde (tingsplats) i väster.»

Det förefaller ytterst sannolikt, att en tingsplats för Selebo hundare funnits här vid Kolsundet. Selaön var givetvis huvudbygden i »selboarnas» hundare. Och över Kolsundet gick huvudförbindelsen med hundarets fastlandsdel och övriga delar av Södermanland. I närheten låg Husby, kungsgården, där förmodligen konungens förvaltare och ombudsman i hundaret bodde (H. Schück, *Upsala öd*, s. 18). Tingen i Selebo hundare höllos under medeltiden vid *Colhöghum* 1365, 1381, 1382, *a rættom thingædagh oc thingæstadh a Sylbo thinge a Kullöghum* 1419 o. s. v.; troligen var denna plats belägen vid Kolsundet. I runinskriften säges nu, enligt det försök till tolkning, som ovan givits, att Öulv har låtet göra denna tingsplats i öster — *austþingi*, n., bildat på samma sätt som *alþingi*, n. — och att Ginna har utfört en motsvarande anläggning i väster. Kolsundet ligger längst österut på Selaön. Västerut skulle alltså ha funnits en annan tingsplats, som Ginna har låtit iordningställa.

Bugge, som icke kände till ordet **kiarpi** på stenen och ej heller visste, att tydligt skiljetecken finnes mellan 61 **i** och 62 **p**, tolkade först inskriftens senare del: »[*Æisti v*]íða at *austþingi hiogg; Assurr efndi ginna vestr.* [Ester] vide i Öst-Stevne han hug; Assur formaaede at svige ham i Vest.» Men han stannar vid följande förslag: »*Öyulfr o[frl]ið at austþingi hiogg, Assurr efndi æigi na vestr.* En overmægtig Hær nedhug Öyulv ved et Møde i Östen, (saa at) han ikke kunde indhente (sin Staldbroder) Assur i Vesten.»

Inskriften skulle sålunda i sin helhet kunna transskriberas och tolkas på följande sätt:

*Ingifriðr let ræisa stæin þenna æftir Öyulf, faður sinn, ok staf. Öyulfr gærði þæt austþingi(?).
Hiogg Assurr. Æfndi(?) Ginna vestr.*

»Ingefrid lät resa denna sten efter Öulv, sin fader, och stav. Öulv gjorde detta ting i öster(?). Assur högg (runorna). Ginna utförde (tingsplats) i väster(?).»

Kvinnonamnet *Ingifriðr* förekommer visserligen icke i någon annan sörmländsk inskrift, men i flera uppländska. Om *Öyulfr* se ovan Sö 178. *Assurr* är i sörmländska inskrifter icke vanligt; det förekommer även Sö 25 och 265. Men det är för övrigt rikligt belagt från vikingatiden över hela Norden. *Ginna* torde vara ett kortnamn till det ej ovanliga kvinnonamnet *Ginnlaug* (L 70 Ölsta, Gryta sn, L 299 Rasbokils sn, L 312 Bro kyrka, L 527 Vidbo sn, L 1553 Vaksala kyrka, alla i Uppland). Troligen ingår detta *Ginna* i namnet *Agmundus Ginhuson* SD 3, s. 625 (1324).

197. Kolsundet, Husby, Ytterselö sn, Selebo hd.

Pl. 95—97.

Litteratur: L 941. J. Ekström, Brev till E. M. Fant 1800 (i hs S 113, Uppsala Univ.-Bibl.); J. H. Schröder, S 114, S 115 (i Uppsala Univ.-Bibl.); O. Hermelin, Selebo härads fornlemningar 1, s. 291, 323, 325; E. Brate, Svenska runristare (1926), s. 56.

Äldre avbildningar: Ekström 1795 a. a.; Hermelin a. a.; Brate (ATA).

Ristningen finnes å den övre, svagt sluttande ytan av ett jordfast stenblock, nedanför torpet Kolsundet, omkring 20 m. från sjöstranden. Stenblockets höjd över marken är ungefär 2 1/4 m., och ristningen är icke i sin helhet synlig nedifrån. Den har sålunda, märkligt nog, aldrig kunnat läsas från marken, utan först sedan man klättrat upp på stenen, där utrymmet är så trångt, att man måste stå på ristningen själv, medan man dechiffrerar dess olika delar.

Foten av stenblocket ligger, enligt en avvägning gjord i samband med undersökningen av Stockholmstraktens fornlämningar, 4,2 m. över havet. Vattenytan låg omkring år 1050 c:a 3,8 m. högre än nu.¹ Vattnet har sålunda gått fram rätt nära intill stenens fot. Sannolikt har här varit landningsplats och hamn, och Kolsundet var ännu långt senare det viktigaste överfartsstället mellan Selaön och fastlandet. Måhända har den stora stenen invid vattenbrynet varit utkikplats eller seglingsmärke.

Ristningen har först i jämförelsevis sen tid blivit upptäckt. Den är en av de fyra nya inskrifter från Ytterselö, som meddelas i prostens Ekströms brev 1800 till professor E. M. Fant (se ovan Sö 194).

Ristningens största längd är 1,69 m., största bredd 1,15 m. Ytan är mycket skrovlig och ojämn. Ristaren har med stor skicklighet utnyttjat ytans beskaffenhet, så att han fått det bästa möjliga ut av det utrymme, som stod till buds. Runorna äro i allmänhet tydliga.

Inskrift:

· byrn · auk · kerpar · litu · hauka · stin · at · brþr · sena · uikik · auk · sigfast · kup · halbi · selu · þira · bet ·
5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60 65 70
þan · til · kuni · kerua ·
75 80 85

Biorn ok Gærðarr letu haggva stæin at brøðr sena Viking ok Sigfast. Guð hialpi selu þæira bætr þæn til kunni gærva.

¹ Enligt uppgift av statsgeologen d:r E. Granlund.